

۳۱۱۳۷ ✓

۱۳۸۰ / ۹ / ۲۰

دانشگاه قم
دانشکده علوم انسانی
پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

موضوع:

«بررسی مہرہ، حدود و احکام آن در فقہ امامیہ»

015252

استاد راهنما:
حضرت آیت‌ا... حاج حسین کریمی

استاد مشاور:
آقای دکتر سیدعلی اصغر موسوی رکنی

نگارش:
داود فلاحی

تیرماه ۱۳۸۰

۳۸۸۳۶

تقدیم به:

پیشگاه حضرت حجّت عجل الله تعالی فرجه الشریف
و زنان نمونه اسلام: خدیجه (س) حامی نبوت، فاطمه (س) پشتیبان ولایت
و زینب (س) مدافع امامت
و به روح مادر فداکارم که از جان مایه گذاشت و برای تربیتم از هیچ تلاش و
کوشش دریغ ننموده است.
و به همسر مهربانم که با صبر و تحمل خویش بنده را در راستای تهیه این
رساله قرین و همراه بوده است.

تقدیر و تشکر:

بدین وسیله از زحمات اساتید و الامقام، حضرت آیت‌ا... کریمی (استاد محترم راهنما) و نیز آقای دکتر موسوی رکنی (استاد محترم مشاور) تقدیر و تشکر می‌کنم که با راهنمایی‌های ارزشمند و عالمانه و ارشادات خالصانه خویش اینجانب را مورد لطف قرار داده تا امکان نگارش این پایان‌نامه محقق شود.

از خداوند منان توفیق روزافزون آن اساتید ارجمند را مسئلت دارم.

چکیده

هدف از تدوین این پایان نامه علاوه بر پژوهش فقهی در خصوص حدود و احکام موضوع، بررسی تاریخچه - فلسفه حقیقی مهر از منظر اسلام - انتقاد به وضع مهریه های کنونی - اهمیت انتخاب موضوع و تنظیم تمام موارد و فروع مربوط به آن می باشد.

هر چند که مبنای بحث فقه امامیه می باشد، اما در پاره ای از موارد به مواد قانونی و نظرات خاص حقوقدانان در این زمینه نیز اشاره شده است تا رساله مذکور در حدّ توان از هر حیث کامل و جامع باشد.

علاوه بر این که گستردگی مطالب بسیار فراوان بود، اما سعی بر آن شد که تمام موارد در چهار فصل تهیه گردند که فصل اول شامل کلیّاتی چون بررسی کلمه، اسماء مترادف و تاریخچه مهر می باشد. در فصل دوم به بیان اقسام، احکام و فروع پرداخته شده است. در فصل سوم به یکی از مسائل جدید و بسیار مهم یعنی تقویم مهریه به نرخ روز همّت گردیده و نهایتاً در فصل چهارم، پیام، ضمانت، نتیجه گیری و کتابنامه عنوان شده است.

کلیدواژه ها:

مهر - صداق - نحله - فریضه - اجر - عین - دین - منفعت - مثل - قیمت
مهرالمسمی - مهرالمثل - مهرالسنه - مهرالمتعّه - تفویض - مفوضه المهر -
حق حبس.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۴	پیشینه و اهمیت موضوع

۷	فصل اول: کلیات
۷	بخش اول: بررسی معنا، مفهوم و کلمات مترادف کلمه مهر
۸	بخش دوم: تاریخچه مهر
۱۱	بخش سوم: بررسی حکمت و فلسفه صدق
۱۲	بخش چهارم: سخنی پیرامون شیر بها و تعلق مهر به پدر یا کسان زن

۱۵	فصل دوم: احکام و شرایط
۱۷	بخش اول: موضوع و مقدار مهر
۱۹	بخش دوم: اقسام مهر
۱۹-۲۴	مبحث اول: مهرالمسمی (تعریف و شرایط)
۲۴-۲۷	مبحث دوم: مهرالمثل (تعریف، معیار و نحوه تعیین آن)
۲۷-۲۹	مبحث سوم: مهرالسنة (تعریف و مقدار آن)
۲۹-۳۱	مبحث چهارم: مهرالمتععه (تعریف و ملاک در تعیین آن)
۳۱-۳۳	مبحث پنجم: تفاوت میان مهرالمثل و مهرالمتععه
۳۳	بخش سوم: نکاح از لحاظ عدم تعیین مهر
۳۳-۳۶	مبحث اول: نکاح مفوضه البضع (مهر)
۳۶-۳۷	مبحث دوم: تفویض مهر
۳۷	گفتار اول: زمانی که زوج به عنوان داور انتخاب می‌شود
۳۷-۳۸	گفتار دوم: اگر زوج داور باشد
۳۸-۴۰	گفتار سوم: شخصی ثالث داور باشد

۴۰-۴۱	مبحث سوم: حق خودداری زن از تمکین در نکاح مفوضه
۴۱	بخش چهارم: مالکیت بر مهر و عوامل استقرار و سقوط آن
۴۱-۴۲	مبحث اول: مالکیت زن بر مهر
۴۲-۴۳	مبحث دوم: عدم اعتبار قبض در تملک
۴۳	مبحث سوم: مهر فقط برای زن است
۴۳-۴۴	مبحث چهارم: استحباب بخشیدن مهر
۴۴	مبحث پنجم: عوامل استقرار و سقوط مهر در نکاح دائم
۴۴	گفتار اول: عوامل استقرار مهر در نکاح دائم
۴۴-۴۶	بند اول: استقرار مهر در صورت نزدیکی
۴۶-۴۷	بند دوم: فوت یکی از زوجین
۴۷	بند سوم: استقرار در صورت ارتداد زوجین
۴۷	گفتار دوم: عوامل سقوط مهر در نکاح دائم
۴۷-۴۸	مبحث ششم: مالکیت زن نسبت به مهر و استقرار آن در نکاح منقطع
۴۸	بخش پنجم: حق حبس
۴۸-۴۹	مبحث اول: تعریف و ماهیت حق حبس
۴۹-۵۰	مبحث دوم: وضعیت نفقه در حق امتناع زوجه
۵۰-۵۱	مبحث سوم: سخنی در باره حق حبس شوهر
۵۱-۵۲	مبحث چهارم: حق حبس در زمان عجز شوهر از پرداخت مهریه
۵۲	مبحث پنجم: حق حبس زن
۵۲-۵۴	گفتار اول: کیفیت حق حبس زن
۵۴-۵۵	گفتار دوم: کیفیت حق حبس زوجه صغیره
۵۵	گفتار سوم: حق حبس زن در نکاح منقطع
۵۵-۵۷	گفتار چهارم: رابطه حق حبس با انواع مهر از لحاظ زمان
۵۷-۵۸	گفتار پنجم: سقوط حق حبسی زن
۵۸	بخش ششم: ضمان مهر در صورت عیب یا تلف
۵۸	مبحث اول: ماهیت حقوقی ضمان مهر
۵۸-۵۹	مبحث دوم: عیب یا تلف مهر
۵۹-۶۰	گفتار اول: معیوب بودن مهر معین در زمان عقد
۶۰-۶۱	گفتار دوم: معیوب شدن مهر پس از عقد و قبل از تسلیم
۶۱-۶۲	گفتار سوم: تلف مهر پس از عقد و قبل از تسلیم

۶۲-۶۳	گفتار چهارم: معیوب شدن مهر نزد زن
۶۳	بخش هفتم: اثر بطلان مهر در نکاح
۶۳-۶۵	مبحث اول: اثر بطلان مهر در نکاح دائم
۶۵	مبحث دوم: اثر بطلان مهر در نکاح منقطع
۶۵-۶۷	بخش هشتم: اثر بطلان نکاح در مهر
۶۷	بخش نهم: اثر انحلال نکاح در مهر
۶۷	مبحث اول: فسخ نکاح دائم
۶۷-۶۹	گفتار اول: عیوب مشترک
۶۹-۷۰	گفتار دوم: عیوب ویژه مرد
۷۰-۷۲	گفتار سوم: عیوب ویژه زن
۷۲-۷۳	گفتار چهارم: تدلیس به عنوان یکی از موجبات فسخ
۷۳-۷۴	گفتار پنجم: سکوت در باره نقص
۷۴-۷۵	گفتار ششم: مطالبه خسارت
۷۵	مبحث دوم: طلاق به عنوان یکی از علل انحلال نکاح دائم
۷۵-۷۶	گفتار اول: مهر در مورد طلاق قبل و بعد از نزدیکی
۷۶-۷۷	گفتار دوم: نمائات مهر
۷۷-۷۸	گفتار سوم: طلاق قبل از دخول و افزایش بهای مهر
۷۸-۷۹	گفتار چهارم: اگر مهر منفعت یا تعلیم سوره باشد و مطلقه غیر مدخوله باشد
۷۹-۸۰	گفتار پنجم: طلاق مبارات و خلع و استرداد مهر
۸۰-۸۱	مبحث سوم: فوت زوجین از علل انحلال نکاح
۸۱	مبحث چهارم: ارتداد از علل انحلال نکاح
۸۱-۸۳	گفتار اول: مهر در مورد ارتداد قبل از نزدیکی
۸۳-۸۴	گفتار دوم: مهر در مورد ارتداد بعد از نزدیکی
۸۴-۸۶	مبحث پنجم: مهر در مورد انحلال نکاح متعه
۸۶	گفتار اول: مهر در مورد فساد نکاح منقطع
۸۶	گفتار دوم: موارد انحلال نکاح منقطع
۸۶-۸۷	بند اول: فسخ در نکاح موقت
۸۷-۸۸	بند دوم: مهر در مورد انقضای مدت
۸۸-۹۰	بند سوم: مهر در مورد بذل مدت

۹۰-۹۱	بند چهارم: مهر در مورد فوت زوجین در عقد موقت
۹۱	بخش دهم: اختلاف زوجین در مهر
۹۱-۹۲	مبحث اول: اختلاف در تسمیه
۹۲-۹۳	مبحث دوم: اختلاف در تسلیم
۹۳-۹۴	مبحث سوم: اختلاف در مدت مهر
۹۴	مبحث چهارم: اختلاف در جنس و وصف مهر
۹۴-۹۶	مبحث پنجم: اختلاف در مقدار
۹۶-۹۷	مبحث ششم: اختلاف زوجین در نزدیکی
۹۷	بخش یازدهم: فروعات
۹۷-۹۸	مبحث اول: قراردادن یک مهر برای چند زن در یک عقد
۹۸-۱۰۰	مبحث دوم: ازدواج پدر برای فرزند صغیر و کبیرش
۱۰۰-۱۰۱	مبحث سوم: ازدواج صغیره توسط ولی
۱۰۱-۱۰۲	مبحث چهارم: تزویج صغیره با مجنون توسط ولی
۱۰۲	مبحث پنجم: استحباب تقدیم مهر توسط زوج قبل از دخول
۱۰۲	مبحث ششم: حکم مهر زن ناشزه
۱۰۲-۱۰۳	مبحث هفتم: حکم مهر زن زانیه
۱۰۳	مبحث هشتم: حکم خمس مهریه
۱۰۳-۱۰۴	مبحث نهم: رابطه مهر با سهم الارث زن و سایر دیون
۱۰۴	مبحث دهم: زائل شدت بکارت زن به غیر روش معمول و معتاد
۱۰۴-۱۰۵	مبحث یازدهم: خلوت زوجین
۱۰۵	مبحث دوازدهم: بریء الذمه کردن زوج از پرداخت مهر توسط زن
۱۰۵-۱۰۶	مبحث سیزدهم: هبه مهر به زوج در قبل یا بعد از دخول
۱۰۶-۱۰۸	مبحث چهاردهم: ابراء ذمه زوج در قبل و بعد از دخول
۱۰۸-۱۱۰	مبحث پانزدهم: عفو پدر زوجه از بعضی یا کل مهر

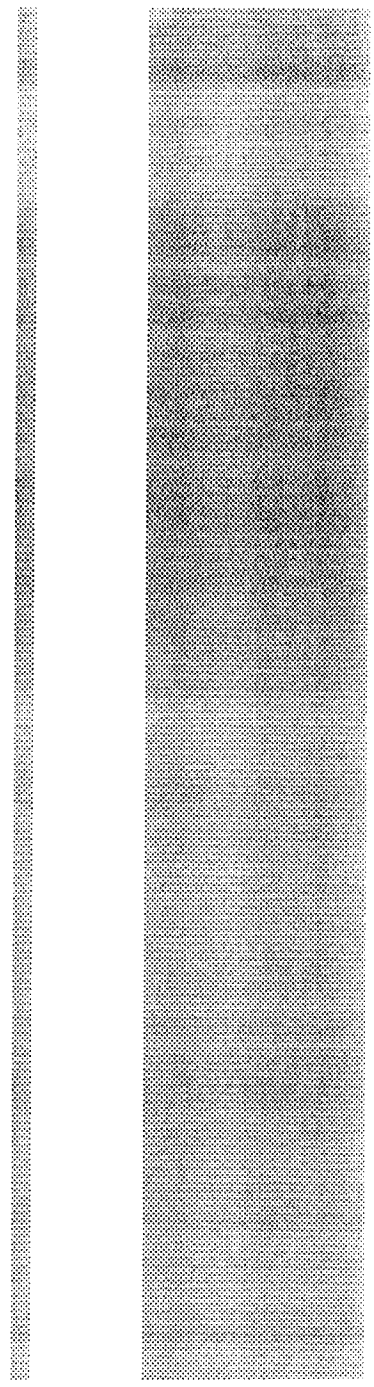

۱۱۰	فصل سوم: تقویم مهریه به نرخ روز
۱۱۰-۱۱۱	بخش اول: بیان مسئله:
۱۱۱-۱۱۲	بخش دوم: آیین نامه اجرایی این قانون
۱۱۲	بخش سوم: نظرات ارائه شده پیرامون این طرح
۱۱۲	مبحث اول: اهم انتقادات حقوقی بر این طرح:
۱۱۲-۱۱۵	مبحث دوم: نظرات فقهاء بر این طرح
۱۱۵-۱۱۶	بخش چهارم: برائت ذمه مدیون از پرداخت مهر
۱۱۶-۱۱۷	مبحث اول: نحوه ایفای تعهد:
۱۱۷-۱۱۹	مبحث دوم: تئوری پول:
۱۱۹-۱۲۱	مبحث سوم: بیان قاعده اضرار در بحث تئوری پول
۱۲۱-۱۲۲	مبحث چهارم: خسارت تأخیر تأدیه
۱۲۲-۱۲۳	مبحث پنجم: مفهوم وجه رایج:
۱۲۳-۱۲۸	بخش پنجم: نحوه محاسبه و پرداخت مهریه به نرخ روز بر اساس جدول شاخص

۱۲۸	فصل چهارم: ضمانت و نتیجه گیری
۱۲۸-۱۳۶	بخش اول: ضمانت
۱۳۶-۱۳۹	بخش دوم: نتیجه و پیام
۱۳۹	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه:

مقدمه

قبل از ظهور مکتب نجات بخش اسلام، مهریه بیشتر قیمت یا بهایی بود که جهت خریداری زن از اولیای وی، پرداخت می‌گردید و یا عوضی بود که مرد در قبال انتقال زن از خانه پدری به خانه همسری متحمل می‌شد.

اگر چه مهریه از احکام تأسیسی در اسلام محسوب نمی‌شود، اما سیمای خاص آن در اسلام بر تمامی عقاید جاهلی رنگ بطلان کشید؛ چنانچه مهریه موقعیت خاصی یافت، شکل جدیدی به خود گرفت، تحفه‌ای معنوی و روحانی شد (اگر چه در قالب نقدینه و اموال مادی)، تحفه‌ای آسمانی شد از جانب مرد طالب همسر در نهایت صداقت و صفای باطنی (صداق)، هدیه‌ای شد از ناحیه مرد بر قدوم شریک و همسر آینده (نحله).

آیه شریفه «وَأَتَوَالِنِسَاءَ صِدْقَاتِهِنَّ نَحْلَةً»^(۱) قطعاً خطابی است تأکیدی بر دو گروه:

۱- اولیاء زن؛ از آن جهت که در جاهلیت پیش از اسلام، مهر تعلق به آنان داشت و زنان را

بهره‌ای از آن مهر نبود.

۲- شوهر زن: به این دلیل که می‌فرماید (صدقاتهن) یعنی آن مهریه‌ای که نشانه صداقت

و صفای باطنی تو نسبت به همسرت می‌باشد و متعلق به اوست (صدقات + هن) که این معنا

۱- سوره مبارکه نساء / ۴.

یقیناً از نکاح ایتبای عصر جاهلیت متمایز است.

اگر باور داشته باشیم که مهریه هدیه مرد به زن است آن چنان که خداوند متعال فرموده است، آیا جایی برای تعیین کمیت و کیفیت آن (چنانکه امروزه متعارف گردیده) و بحث و نزاع پیرامون آن باقی می ماند. و آیا غیر از این است که با این برخوردها، به طور غیر مستقیم در پی تعیین قیمت زوجه هستیم؟ هم چنین آیا با این اعمال، مهریه را که صرفاً جهت ارزش گذاری به زن از جانب خداوند وضع شده است، در حدّ یک معامله تنزل نمی دهیم؟ و چگونه می توان پذیرفت که دلیل جمهور مردم بر سنگینی مهریه به عنوان عامل بازدارنده از طلاق و موجب تحکیم بنیاد خانواده دلیلی عقلایی باشد؟ آیا بعد از گذر سالهای متمادی از عصر جاهلیت و منسوخ شدن انواع نکاح ایتبای، امروزه ما مروج نکاحهای ایتبای دیگر، با شکل و ظاهری جدید نیستیم؟

تجارت مختلف حکایت از این دارد که مهریه های سنگین نه تنها موجب قوام و سعادت زندگی زناشویی نیست، بلکه خود عاملی در ایجاد مشکلات عدیده می باشد. تحقیق در پرونده های دعاوی خانوادگی در دادگاههای حقوق خانواده، بخوبی این مطلب را روشن می سازد و مؤید این مطلب می باشد.

مهر در عرف نشانه ارج و احترامی است که مرد برای زن قائل است و مظهر تعهد شوهر، برای تأمین زندگی زن می باشد. گاهی مهر که معمولاً هنگام انحلال ازدواج مطالبه می شود، مانع گسستن پیوند زناشویی می گردد و تضمینی برای دوام ازدواج به شمار می آید.

ماده ۱۱۳۳ قانون مدنی می گوید: «هرگاه مرد بخواهد، می تواند همسر خود را بدون دلیل طلاق دهد». در برابر اراده مطلق مرد مبنی بر طلاق، قانون مواردی چون مهریه، نفقه و اجرت المثل^(۱) و... را در نظر گرفته است. در صورت وقوع طلاق نیز، گاهی مالی که زن به

۱- مبلغی است که به ازای زحمات زن در خانه شوهر، به وی پرداخت می گردد.

عنوان مهر می‌گیرد، در زندگی او بسیار مؤثر است و مانع پریشانی و استیصال وی می‌گردد. نهاد مهر در حقوق ایران مبتنی بر کتاب خدا و سنت پیامبر ﷺ است،^(۱) و خداوند متعال در سوره روم آیه ۲۱، مهر را از نشانه‌های خداوند مهربان می‌داند. مقررات راجع به مهر در قانون مدنی از ماده ۱۰۷۸ تا ۱۱۰۱ (۲۴ ماده) آمده که همگی از فقه امامیه گرفته شده است.

در این مجموعه تلاش شده است که ابتدا به بیان کلی سیر تاریخی مسئله پرداخته شود، سپس به بررسی معانی لغوی و اصطلاحی مهر و واژگان مترادف آن، هم‌چنین واژگان و اصطلاحات اساسی و بیان احکام آن در فقه امامیه و در بعضی موارد فقه عامه و قانون مدنی و ذکر فروعات پردازیم؛ و در نهایت تقویم مهریه به نرخ روز از جمله مطالب این رساله می‌باشد. روش تتبع از منابع، به صورت تحقیق کتابخانه‌ای می‌باشد، که در این راستا از مهم‌ترین کتب تفسیری، فقهی، حقوقی و روزنامه‌ها و مجلات مورد نیاز بهره‌گیری گردید.

پیشینه و اهمیت موضوع

پیرامون موضوع مهریه و احکام آن، گرچه در کتابهای فقهی به آن اهتمام ورزیده‌اند اما طرح بحث در این‌گونه کتب از انسجام لازم برخوردار نیست و گاهی نیز به اجمال و اختصار برگزار شده است؛ هم‌چنین کتابی که در این مبحث تدوین گردیده یا در سطح دانشگاه رساله‌ای تحت این عنوان تألیف شده باشد رؤیت نگردید.

از آنجایی که احکام و شرایط این موضوع به زبان عربی در کتب فقهی موجود بود و کتابی به زبان فارسی در این مورد مشاهده نشد، لذا طبق مشورت با استاد محترم راهنما،

۱- السرائر، ابن ادریس، ج ۲، ص ۵۷۵.

تصمیم بر آن شد که پایان‌نامه‌ای تحت همین عنوان و مفید برای این مقطع تحصیلی تحقیق و تهیه گردد.

مسئله مهریه از جمله مسائل مهمی است که دارای احکام و شرایط خاص خود در فقه امامیه می‌باشد. اما متأسفانه در بسیاری موارد مشاهده شده که از فلسفه حقیقی‌اش محجور گردیده، لذا مفید بود که رساله‌ای تدوین گردد که اولاً به زبان فارسی باشد تا مورد استفاده عموم قرار گیرد و ثانیاً جامع تمام مسائل مربوط به مهریه باشد.

مشکل مهمی که در زمینه بیان مسئله تقویم مهریه به نرخ روز بود این‌که؛ چون این قانون جدیداً تدوین شده، از جهت بررسی دچار کمبود منابع فقهی و حقوقی گردید و جز چند روزنامه و رساله، مدرک و منبع دیگری یافت نگردید و دسترسی به نظرات فقهاء نیز وقت زیادی را در بر گرفت.